

Raport z badania ankietowego

MODELE DZIAŁANIA ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH W PANDEMII

Dr hab. Halina Waniak-Michalak, prof. UŁ

Wydział zarządzania, Uniwersytet Łódzki

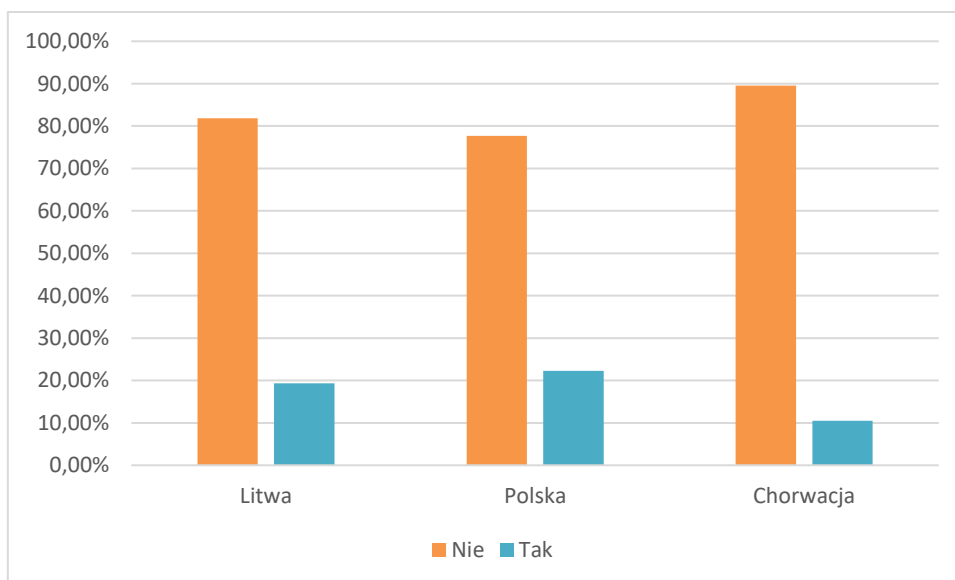
Kontakt: halina.michalak@uni.lodz.pl

W badaniu realizowanym w okresie kwiecień-czerwiec 2021 wzięto ogółem 575 organizacji pozarządowych z trzech krajów: Polski, Litwy i Chorwacji. W Polsce zebrano 261 ankiet, w Chorwacji 154, na Litwie 160. Badanie prowadzili badacze z trzech ośrodków naukowych: prof. Sviesa Leitoniene- Uniwersytet technologiczny w Kownie, dr Ivana Perica -Uniwersytet w Splicie oraz dr hab. Halina Waniak-Michalak, prof. UŁ- Uniwersytet Łódzki. Celem badania było pokazanie, w jakim stopniu pandemia Covid-19 zmieniła modele biznesowe organizacji pozarządowych w takich obszarach, jak: typy beneficjentów, rodzaj usług, kanały komunikacji, źródła finansowania, kluczowe działania i kluczowi partnerzy.

Pandemia COVID-19 wpłynęła na wszystkie obszary działalności gospodarczej, społecznej, zdrowotnej. Zgodnie z deklaracjami przedstawicieli NGOs biorących udział w badaniu, beneficjenci organizacji pozarządowych czują się zagrożeni pandemią. Cierpią z powodu samotności, braku środków na zakup leków, leczenie i żywność, a dzieciom bardzo brakuje spotkań osobistych. Dzieciom brakuje ruchu, zajęć sportowych. Wycofanie się z aktywności pogłębia izolację społeczną. Ludzie stają się mniej aktywni, bardziej ospali. Skarżą się na zanik kontaktów międzyludzkich. Coraz bardziej zamykają się w sobie (głównie młodzież szkolna). Wskazywany jest drastyczny wzrost cen w placówkach misyjnych, pogłębiający ubóstwo i głód. Brakuje możliwości przekazywania środków pomocowych do niektórych placówek misyjnych. Beneficjenci skarżą się na utratę pracy. Ponadto, problemem jest wycofywanie się wolontariuszy z działalności. U niektórych osób pojawiają się problemy psychiczne, nastroje depresyjne. Następuje utrata płynności finansowej (utrata pracy lub ograniczenie zatrudnienia w pełnym wymiarze czasu pracy), powrót i/lub nasilenie uzależnienia od alkoholu, pornografii, komputera, telefonu itp. Nagła śmierć członka rodziny, często żywiciela rodziny, potęguje problemy finansowe i psychiczne. Zgłaszane są trudności w dostępie do urzędów, opieki zdrowotnej. Beneficjenci zgłaszali obawy przed zarażeniem, dlatego należało mocno przeorientować pracę - organizować konsultacje na odległość, ograniczyć liczbę osób uczestniczących w warsztatach. Praca z rodzinami, małżeństwami wskazywała na narastające problemy psychologiczne i finansowe wynikające z izolacji. Problemem jest brak możliwości uczestniczenia w zajęciach sportowych, brak tradycyjnych treningów, możliwości realizacji działań i wzajemnej współpracy. Ludziom brakuje kontaktów bezpośrednich, spotkań towarzyskich, wyjazdów wakacyjnych i wycieczek. Ludzie skarżą się na niepokój, brak gotowości do działania i obawę przed brakiem możliwości dalszego wsparcia przez organizację pozarządową. Trudna sytuacja gospodarcza zmusza przedsiębiorców również do rezygnacji z dotychczasowych działań (udział w koncertach, warsztatach) na rzecz walki o przetrwanie zawodowe swoich firm. Dodatkowo, decyzje rządowe i zmiany w działalności organizacji pozarządowych stworzyły kilka nowych problemów dla beneficjentów. Problemy związane z decyzjami rządowymi w związku z pandemią COVID-19 obejmują chaos, brak zharmonizowanych przepisów, brak organizacji, brak informacji; trudności w kontaktach z władzami, procedurami; utrudniony dostęp do opieki zdrowotnej; problemy z transportem publicznym, mobilnością i inne. Nagła zmiana w działalności organizacji pozarządowych również spowodowała pewne problemy: zawieszenie lub ograniczenie działań i usług; ograniczone wsparcie finansowe ze strony organizacji pozarządowych; spadek liczby wolontariuszy; trudności w kontaktach internetowych i z obsługą komputera; spadek jakości usług. Inna grupa problemów zidentyfikowanych w tym badaniu była związana z finansami, problemami z pracą lub bezrobociem.

Większość organizacji nie wprowadzała żadnych zmian do swoich misji ani celów działalności (Wykres 1). Dotyczyło to wszystkich krajów. Najwięcej organizacji pozarządowych, które zostały zmuszone do modyfikacji misji i celów działało w obszarze wsparcia biznesu i organizacje religijne. Zmiany najczęściej dotyczyły prowadzonej działalności gospodarczej oraz działalności wymagającej spotkań osobistych, jak np. organizacja imprez kulturalnych i sportowych.

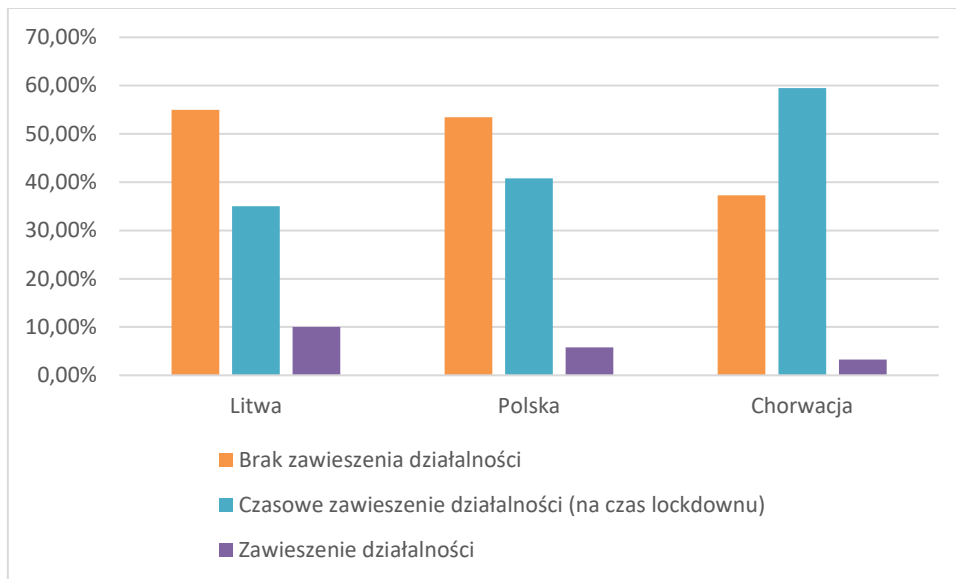
Wykres 1. Zmiana misji, celów działalności w wyniku pandemii Covid-19

Konieczność ograniczenia kontaktów międzyludzkich zmusiła niektóre organizacje pozarządowe do znacznego ograniczenia usług wymagających spotkań bezpośrednich, takich jak: warsztaty, kursy i szkolenia. Międzynarodowe organizacje pozarządowe ograniczyły swoją działalność do jednego kraju. Choć ich działalność była kontynuowana, to jej zakres został znacznie ograniczony. Skutki były najbardziej odczuwalne dla beneficjentów. Niektóre z nich przenieśli swoje usługi do Internetu, jednak, jak już wspomniano, nie wszystkie mogły sobie na to pozwolić ze względu na ograniczenia, jakie mieli beneficjenci. Osłabieniu uległa również innowacyjność organizacji pozarządowych. Większość z nich zawiesiła tworzenie i realizację nowych projektów, koncentrując się na inicjatywach o niewielkiej skali. Niepewność jutra uniemożliwiła im snucie długofalowych planów.

Większość organizacji pozarządowych kontynuowała swoją działalność, chociaż część z nich była zmuszona do zawieszenia działalności, gdy żadne kontakty osobiste nie były możliwe (Wykres 2).

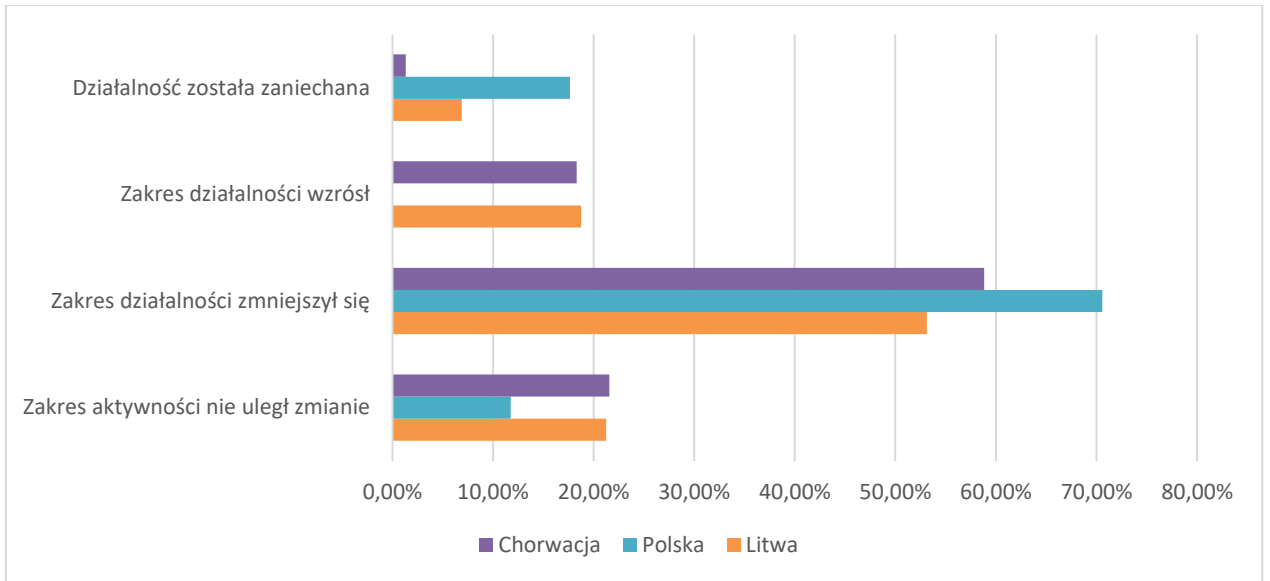
Wykres 2. Zawieszenie działalności organizacji pozarządowych w latach 2019-2020r.

Zakres działalności większości badanych organizacji pozarządowych zmniejszył się w czasie pandemii (71% w Polsce, 59% w Chorwacji i 53% na Litwie). Jednak niewielka część organizacji pozarządowych na Litwie i w Chorwacji zwiększyła skalę swojej działalności (odpowiednio 19% i 18%). Ponad połowa (54%) badanych organizacji pozarządowych na Litwie zajmujących się ochroną zdrowia wskazała, że zakres ich działalności zwiększył się. Większość organizacji pozarządowych w Chorwacji zajmujących się zdrowiem (43%) stwierdziła, że zakres ich działalności nie zmienił się. W Polsce natomiast większość (68%) organizacji pozarządowych zajmujących się ochroną zdrowia wskazała, że zakres ich działalności uległ zmniejszeniu.

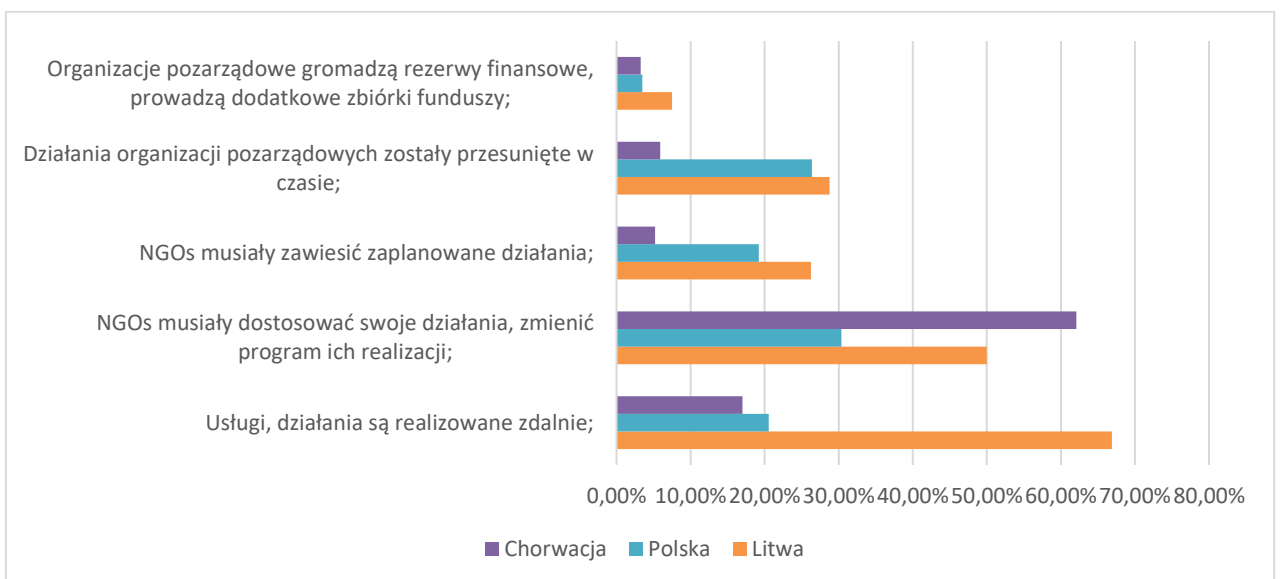
Organizacje pozarządowe musiały zmienić formy komunikacji w czasie pandemii, jednak nie wszędzie było to możliwe. Na przykład na Litwie 69% badanych organizacji pozarządowych wskazało, że usługi i działania były świadczone na odległość. Niektóre organizacje pozarządowe wskazują, że ich beneficjenci nie byli w stanie korzystać z narzędzi komunikacji - brakowało im umiejętności lub ich problemy zdrowotne to uniemożliwiały. Czasami charakter działalności organizacji pozarządowych nie pozwalał na zmianę formy komunikacji, np. organizacje pozarządowe prowadzące działalność ratowniczą lub opiekuńczą. Dlatego też w niektórych przypadkach konieczne było zawieszenie działalności (np. w przypadku pomocy osobom starszym, niepełnosprawnym), jednak najczęściej organizacje pozarządowe zamiast zawieszać działalność, ograniczały jej zakres (Wykres 3).

Wykres 3. Zmiana zakresu działalności organizacji pozarządowych w pandemii Covid-19

Ponad 60% organizacji pozarządowych w Polsce (taka sama sytuacja jest w Chorwacji i na Litwie) musiało zmienić sposób realizacji niektórych działań, a niektóre projekty zostały odłożone na później (do czasu "po pandemii") (Wykres 4). Organizacje pozarządowe musiały dostosować swoje plany, ponieważ niektóre działania po prostu nie były dostępne zdalnie. Działania zostały odłożone na później. Niektóre działania były prowadzone tylko bezpośrednio, z narażeniem na ryzyko i z zachowaniem wszelkich możliwych środków bezpieczeństwa. Niektóre działania administracyjne podwoiły się, ponieważ spotkania twarzą w twarz były zabronione, więc używano 3-4 razy więcej środków komunikacji, reklamy i rozpowszechniania informacji.

Wykres 4. Najważniejsze zmiany w organizacjach pozarządowych w wyniku pandemii Covid-19

Badania wykazały, że najważniejszym źródłem finansowania polskich organizacji pozarządowych są środki publiczne (granty i dotacje celowe). W przypadku Litwy jako najważniejsze źródła finansowania wskazano środki publiczne oraz składki członkowskie. W przypadku chorwackich organizacji pozarządowych najważniejszymi źródłami finansowania są fundusze publiczne i darowizny.

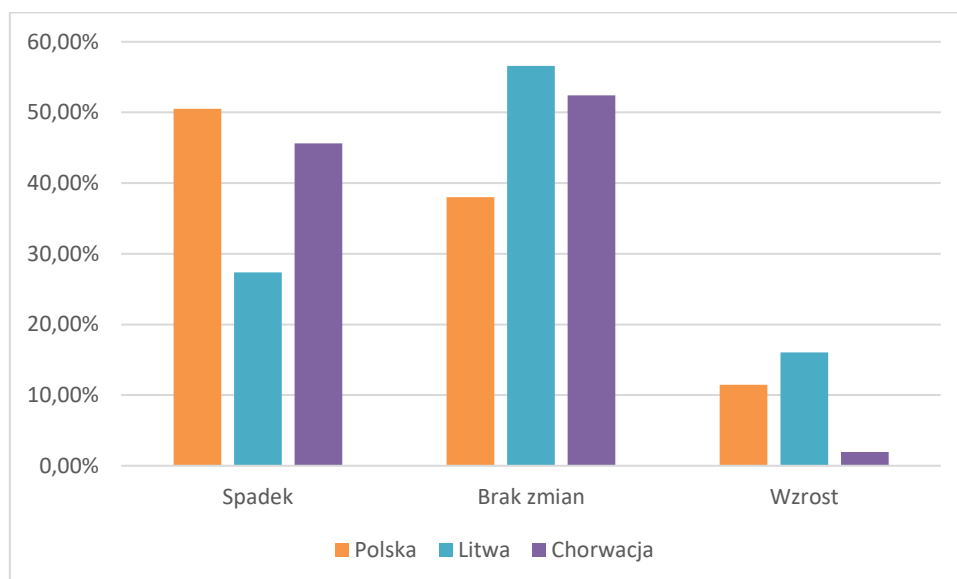
Ponad 50% organizacji pozarządowych w Polsce, które wcześniej korzystały ze środków publicznych, stwierdziło, że ich budżety zmniejszyły się, a tylko 11% odnotowało wzrost. Na Litwie 27% organizacji pozarządowych, które korzystały z funduszy publicznych, odnotowało spadek, a 16% wzrost. W Chorwacji odpowiednio 46% i 2%.

W Polsce największy spadek przychodów odnotowano w organizacjach działających na rzecz rozwoju kultury i sztuki (43%), mieszkalnictwa i rozwoju społecznego (52,94%). Największy wzrost dotacji celowych odnotowały organizacje pozarządowe działające na rzecz ochrony zdrowia (17,19%) i edukacji (11,36%). Te same grupy organizacji pozarządowych odnotowały wyższe dotacje rządowe i międzynarodowe w czasie pandemii (odpowiednio 23% i 21% organizacji pozarządowych w każdej grupie). Należy jednak zaznaczyć, że w każdej kategorii (obszarze działania) były organizacje pozarządowe, które odnotowały wzrost lub spadek przychodów ze środków rządowych lub samorządowych.

Na Litwie największy spadek środków publicznych (z funduszy i dotacji rządowych lub samorządowych) odnotowano w organizacjach działających na rzecz rozwoju kultury i sztuki (36%) oraz w obszarach związanych z ochroną środowiska (44%). Ponadto spadek odnotowały wszystkie organizacje pozarządowe z grupy rozwój i mieszkalnictwo. Największy wzrost środków publicznych odnotowały organizacje działające w sektorze zdrowia (33%) i usług społecznych (25%) (Wykres 5).

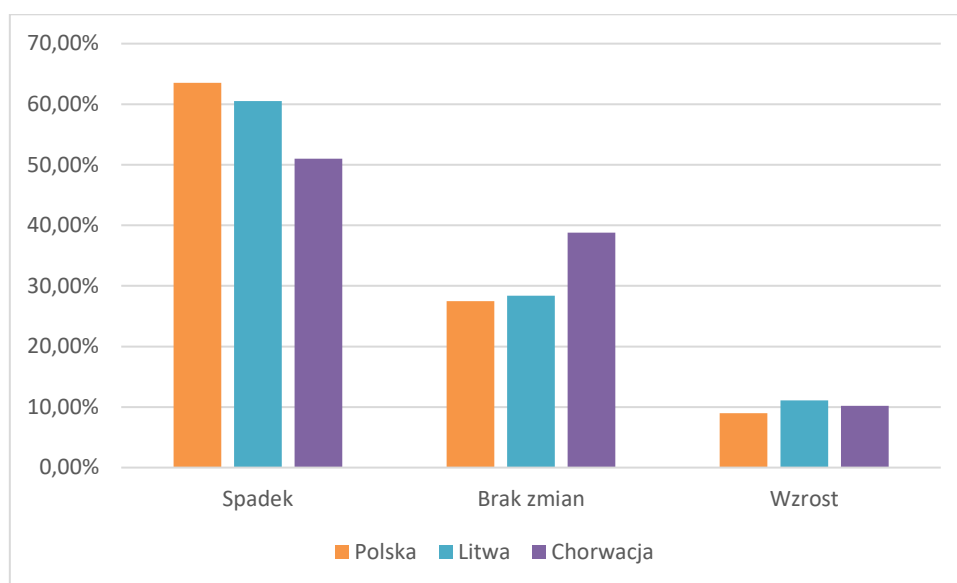
Jak pokazuje wykres 5, najlepsza sytuacja panowała na Litwie, gdzie większość organizacji pozarządowych korzystających do tej pory z takiej formy finansowania albo nie stwierdziła zmiany wysokości otrzymywanych środków publicznych albo wręcz zanotowała wzrost.

Wykres 5. Zmiana wysokości subsydiów i dotacji celowych dla organizacji pozarządowych w czasie pandemii Covid-19

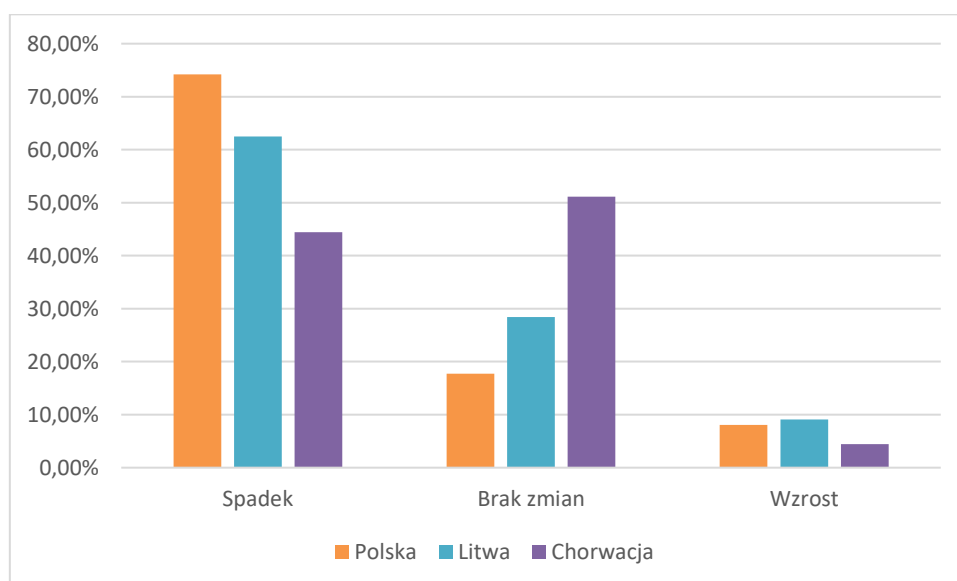

W Chorwacji największy spadek darowizn odnotowały organizacje działające w sektorze usług społecznych (44%) i ochrony środowiska (26%). Ta sama grupa organizacji pozarządowych odnotowała największy spadek dotacji celowych przyznawanych przez administrację centralną lub lokalną. Niewielka liczba organizacji pozarządowych odnotowała wzrost darowizn i dotacji celowych (Wykres 6).

Wykres 6. Zmiana wysokości darowizn od osób prywatnych w organizacjach pozarządowych w czasie pandemii Covid-19

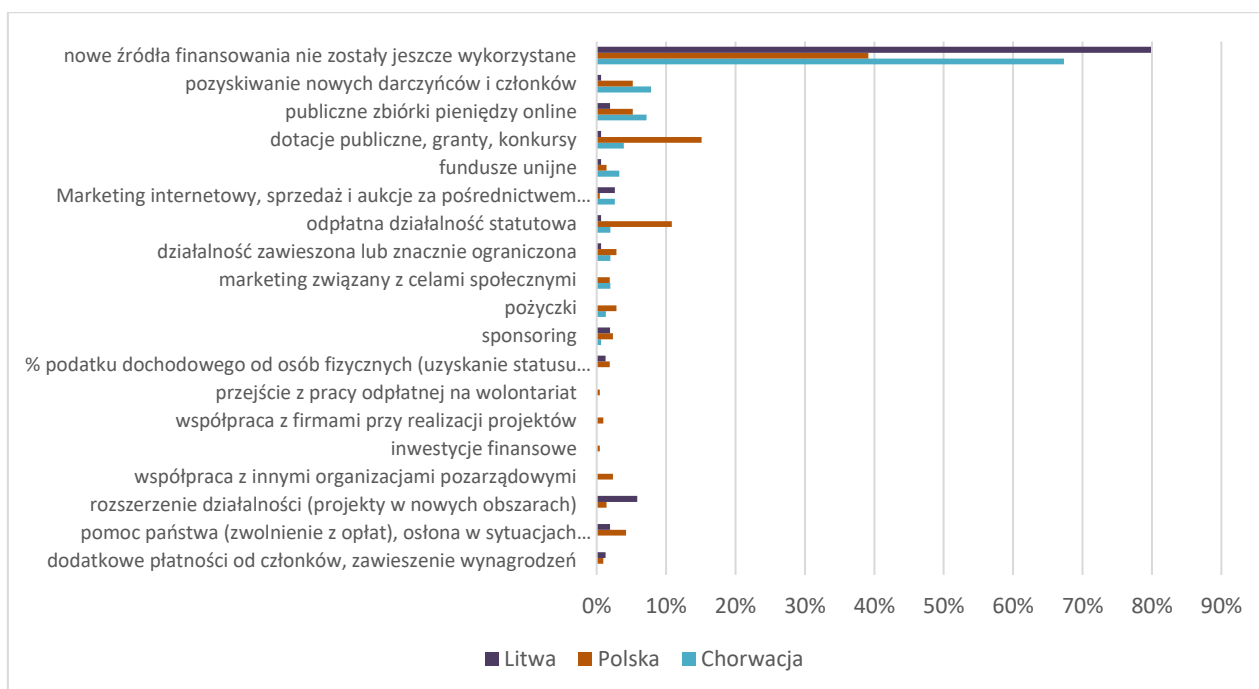
Wykres 7. Zmiana wysokości przychodów z działalności gospodarczej organizacji pozarządowych w czasie pandemii Covid-19

Organizacje pozarządowe często decydowały się na ograniczenie swojej działalności, a tym samym środków na funkcjonowanie, inne zaś na podwyższenie opłat za oferowane usługi (Wykres 7). Negatywnie odbierali to beneficjenci, którzy mimo złej sytuacji materialnej musieli płacić za dotychczas nieodpłatne usługi. Organizacje pozarządowe skarżyły się na brak realnej pomocy ze strony rządu. Że propozycje rządu mające na celu poprawę sytuacji organizacji pozarządowych były niewystarczająca. Przykładem może być przesunięcie terminu składania sprawozdań finansowych w Polsce o 3 miesiące, co nie zostało w żaden sposób odebrane przez organizacje pozarządowe jako ulga.

Zapytaliśmy naszych respondentów, jakie nowe formy fundraisingu zdecydowali się zastosować w związku z ograniczeniami pandemicznymi. Okazało się, że większość organizacji pozarządowych nie podjęła w tym okresie żadnych działań w celu zwiększenia swoich przychodów. Powodem była chęć "przeczekania", brak potrzeby lub przekonanie, że nie mają innych możliwości pozyskania środków (wykres 8). Tylko niewielka liczba organizacji zdecydowała się przenieść fundraising do internetu i ubiegała się o dotacje rządowe lub unijne (wykres 8).

Wykres 8. Nowe metody pozyskiwania funduszy przez organizacja pozarządowe w pandemii Covid-19

Wyniki badania pokazują, że wpływ pandemii na przychody organizacji pozarządowych był zróżnicowany i nie zależał od przyjętego do tej pory modelu biznesowego, jak zakładaliśmy. Niektóre organizacje pozarządowe zyskały na pandemii, być może dzięki ograniczeniu działań innych organizacji lub czynnikom, których nie braliśmy pod uwagę. Najważniejszym wnioskiem z badania jest to, że pandemia lub kryzys gospodarczy mogą mieć dwojaki wpływ na sytuację finansową organizacji pozarządowych. Nie można potwierdzić, że ukierunkowanie organizacji pozarządowych na konkretną grupę beneficjentów czy konkretny cel może być remedium na tę sytuację. Zakładano, że ograniczenia będą miały charakter tymczasowy i po kilku miesiącach

wrócą do "normy". Najbardziej ucierpiały organizacje działające na rzecz biznesu (który również zawiesił swoją działalność) oraz kultury. W najmniejszym stopniu ograniczenie celów działalności dotyczyło organizacji działających w Chorwacji.

Istotnej modyfikacji uległy kanały komunikacji z beneficjentami i darczyńcami. Większość organizacji pozarządowych kontaktowała się ze swoimi beneficjentami na odległość, choć w niektórych przypadkach nie było to możliwe, np. w przypadku opieki nad osobami starszymi lub niektórych rodzajów działań, takich jak rehabilitacja czy opieka medyczna. W takich przypadkach działania były zawieszane lub prowadzone w trybie sanitarnym.

Badanie nie potwierdziło istotnych różnic we wpływie pandemii na poziom dochodów organizacji pozarządowych w różnych krajach. Większość organizacji pozarządowych zaobserwowała spadek darowizn, choć niektórym udało się otrzymać od darczyńców kwoty wyższe niż przed pandemią. Zdaniem respondentów, organizacje pozarządowe musiały wprowadzić kilka niezbędnych zmian w swoich modelach działania, aby utrzymać dotychczasową działalność i poziom finansowania. Nie wszystkim się to udało, niektóre z nich musiały zawiesić lub nawet zamknąć swoją działalność, głównie ze względu na brak możliwości pracy i komunikacji zdalnej swoich pracowników i beneficjentów. Jednak mimo trudności, jakie niewątpliwie napotkały organizacje pozarządowe w badanych krajach, część organizacji zyskała na pandemii (głównie te działające w ochronie zdrowia i opiece społecznej), a część (jak np. rozwojowe i mieszkaniowe oraz prowadzące działalność międzynarodową) straciła. Powodem, dla którego niektóre organizacje pozarządowe odnotowały spadek przychodów, była niemożność organizowania zbiórek publicznych na koncertach, imprezach oraz niepodejmowanie nowych form fundraisingu.